

Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca
Facultatea de Studii Europene
Scoala Doctorală de Relații Internaționale și Studii Europene

**Rolul guvernului privat indirect în apariția grupurilor
armate în provinciile Kivu de Nord și Ituri (RD Congo)**

– Rezumatul tezei de doctorat –

Coordonator științific :

Prof. dr. Sergiu Mișcoiu

Doctorandă:

Andreea Bianca Urs

Cluj-Napoca

2023

CUPRINS

CAPITOLUL I – INTRODUCERE IN DINAMICA RD CONGO.O RADIOGRAFIE..	1
1.1. Ideologia mortii in spatiile dezordonate.....	1
1.2. Delimitari spatiale si temporale	7
A. NORD-KIVU.....	10
B. ITURI	14
1.3. Motivatie si perspective.....	20
1.4. Colectarea si analiza datelor.....	20
1.5. Procesul de cercetare etapă cu etapă.....	22
CAPITOLUL II – ABORDAREA TEORETICĂ	26
2.1. Utilizarea teoriilor conflictului în studiile africane	26
2.2. Perspective asupra grupurilor rebele non-statale	37
2.3. Spre un context specific de stat african	44
2.4. De la postcolonie la viitor.....	48
2.5. Guvernare privată indirectă – Dezambiguizare.....	52
CAPITOLUL III – CRONOLOGIE, FRONTIERE, TERITORII ŞL.. PREŞEDINŢI	
3.1. Preambulul unei violențe eterne.....	59
3.2. Epoca Leopardului	61
3.3. Excesivul Laurent-Désiré Kabila – de la intervenționismul militar la delirul politic.	62
3.4. Un mister triumfător: Joseph Kabila	65
3.5. Félix Antoine Tshilombo Tshisekedi sau aerul de schimbare	69
CAPITOLUL IV – ROLUL ȚĂRILOR STRĂINE ÎN RDC	72
4.1. China în RDC.....	76
4.2. Statele Unite în RDC	82
4.3. Félix Tshisekedi, rebelii ADF si terorismul african – un trio de exceptie.....	83
4.4. Tarile vecine : Ruanda, Uganda si Burundi.....	93
CAPITOLUL V – ROLUL GUVERNĂRII PRIVATE INDIRECTE ÎN APARIȚIA GRUPURILOR ARMATE	102

5.1. Stare de asediu – securitate națională și promisiuni îndeplinite.....	104
5.1.1. Delimitarea statului de restul țării devine oficială.....	106
5.1.2. Puterea de stat a fost investită în indivizi particulari.....	107
5.1.3. O măsură benefică... Pentru cine?.....	108
5.1.4. Starea de asediu ca obsesie privată a președintelui	109
5.2. Guvernarea Nduma Défense du Congo – Rénové (NDC-R).....	109
5.2.1. Cine sunt rebelii NDC-R ? –	109
5.2.2. NDC-R – aliatul statului congolez?.....	111
5.2.3. NDC-R si patronajul economic	112
5.3. ADF și comerțul ilegal – stăpânirea informalului.....	117
5.3.1. <i>Storytelling</i> creat in jurul ADF	118
5.3.2. Marginalizare extremă a ADF	121
5.3.3. ADF și comerțul ilegal de cacao	124
5.3.4. FARDC și ADF – către un parteneriat întotdeauna dificil	130
5.4. Întoarcerea spectaculoasă a Mișcării M23	133
5.4.1. Implicarea vicioasă a grupurilor armate	135
5.4.2. Atacuri, revendicări, întrebări și preocupări	138
5.4.3. Spre un conflict extins cu Ruanda?	143
5.4.5. Control teritorial și logică privată	152
5.4.6. Esențializarea unui grup rebel prin uitarea celorlalte 121 – un tratament local destul de ineficient	155
În concluzie – spre un mod inedit de structurare socială	157
CAPITOLUL 6 : ÎNȚELEGEREA ȘI CONTROLUL CONFLICTULUI ARMAT DIN RDC: O GRILĂ DE ANALIZĂ	160
6.1. Grilă de înțelegere a grupurilor armate	163
6.2. Remobilizarea în loc de reintegrare	172
CONCLUZII	180
BIBLIOGRAFIE.....	188
ANEXA I - M23 leadership și structură	211

Cuvinte cheie: conflict armat, rebeli, RDC, violență armată, postcolonie, guvernare privată indirectă;

Teza de doctorat intitulată „Rolul guvernului privat indirect în apariția grupurilor armate în provinciile Kivu de Nord și Ituri (RD Congo)”, este un demers științific realizat în cadrul Școlii Doctorale de Relații Internaționale și Studii Europene și Centrului de Studii Africane (CESTAF) al Universității Babeș-Bolyai. Redactată în limba franceză „Le rôle du gouvernement privé indirect dans l'émergence des groupes armés dans les provinces de Nord-Kivu et Ituri (RD Congo)”, această lucrare științifică propune o nouă explicație a conflictelor congoleze, bazată pe elemente interne, centrată pe grupurile armate rebele și pe lipsa administrației publice în provinciile Kivu de Nord și Ituri, afectate de violențe acerbe cu caracter repetitiv.

În inima Africii, în extremitatea de est a Republicii Democratice Congo (RDC), masacrele și dezastrele umanitare au atins apogeul haosului. La peste 20 de ani de la sfârșitul războaielor, violența armată este în creștere în regiunea Kivu de Nord și Ituri, zone care continuă să înregistreze niveluri de violență mai ridicate decât unele locuri clasificate drept cele mai violente din lume. Militarizarea continuă să schimbe peisajul politic al țării, iar permanența și ascensiunea grupurilor armate au devenit fenomene recurente. Asistăm, astfel, la o înlănțuire vicioasă a grupărilor armate: când unul dispare, altul apare din ruinele sale. Acest fenomen poate părea inexplicabil la prima vedere, mai ales după diversele acorduri de pace și a implicațiilor externe, dar poate fi înțeles dacă îl analizăm sub spectrul conceptului de *gouvernement privé indirect* (guvernare privată indirectă - GPI), concept teoretizat de Achille Mbembe. Astfel, departe de puterea statului, într-un spațiu rupt de restul țării, se naște o nouă formă de organizare a puterii, bazată pe principalele mijloace de constrângere (forța armată, mijloace de intimidare, închisoare, expropriere, asasinare) în cadrul unor teritorii care nu mai funcționează ca un stat tradițional. Provinciile Kivu de Nord și Ituri sunt spații în care a apărut guvernarea privată indirectă (rebelii ADF, grupul NDC-R, M23 și alții). În prezent în estul țării activează 122 de grupuri armate, fiecare cu motive și revendicări diferite.¹ În cele șase capitole ale tezei a fost verificată aplicabilitatea acestui concept, prin descifrarea procesului de apariție a acestei adevărate burgezii militare est-congoleze și, pe baza cunoștințelor dobândite, a fost construită o nouă grilă de înțelegere a grupurilor armate.

¹ Groupe d'Etude sur le Congo (GEC) « Cartographie des groupes armés dans l'Est du Congo. Opportunités manquées, insécurité prolongé et prophéties auto-réalisatrices », p. 3.

Primul capitol reprezintă o radiografie a situației politice și securitare congoleze. Această radiografie conține repere cronologice, hărți și detalii istorice ale celor două provincii. O analiză a situației din estul RDC și a țării în ansamblu ar fi incompletă fără a lua în considerare contextul său istoric. În ceea ce privește limitele temporale, cercetarea cuprinde evenimentele din noiembrie 2019 (atacurile recurente ale Forțelor Democratice Aliate) până la sfârșitul anului 2022 (revenirea spectaculoasă a rebelilor M23). Există diferențe temporale și geografice enorme în intensitatea conflictului, acestea fiind ilustrate sistematic în primul capitol. Metodologic, fiind un studiu calitativ, cercetarea se bazează pe vasta literatură existentă și pe interviuri realizate pentru obținerea de informații strategice. Analiza tezei include un interviu realizat cu Kristof Titeca pe 14 septembrie 2021 la Anvers, Belgia și interviuri cu experți din RDC.

Majoritatea grupărilor armate active în prezent în estul RDC sunt consecințele a două războaie sângeroase și a perioadei de tranziție din 2003 până la alegerile din 2006. Cu toate acestea, o mare parte a grupurilor armate formate în timpul ambelor războaie își au rădăcinile în epoci anterioare. Înainte de 1996, se pot distinge trei perioade majore de mobilizare armată: perioada colonială, când pretențiile invadatorilor străini au provocat rezistență; rebeliunile Simba din anii 1960, în urma unui proces haotic de independență și descentralizare; și începutul turbulent al anilor 1990, când o încercare greșită de democratizare a dus la mobilizare etnică și violență. De atunci și până acum, fiecare grup a folosit violența în beneficiul său. Orice analiză a situației din Kivu de Nord pe întreaga RDC, nu ar fi niciodată completă fără ancorarea ei în istorie pentru a evita impasul simplificării și generalizării. De asemenea, este necesar să notăm că de fiecare dată când facem referire la grupurile armate din estul RDC este important să ținem cont de istoricul grupului armat și mai ales de teritoriul în care acționează, aceste două elemente reprezentând punctul de plecare pentru orice analiză.

După o amplă introducere în dinamică congoleză, capitolul doi reprezintă abordarea teoretică utilizată în cercetare. Capitolul începe cu trecerea în revistă a mai multor definiții ale conflictului, iar acesta continuă cu o sinteză a celor mai utile aspecte teoretice referitoare la spațiu (Bernard Calas), resurse (Collier și Hoeffler), economie informală (William Reno, Kristof Titeca), teoriile din Sud precum și violența în postcolonie. Al doilea capitol continuă cu teoria existentă despre grupurile rebele non-statale. În esență, a fost esențial să ne îndepărtăm atenția de la stat și să ne concentrăm în mod special pe grupurile armate rebele. Astfel, a fost necesară examinarea obiectivelor, motivațiilor și tuturor nuanțelor care caracterizează aceste grupuri armate. Interesant este faptul că rebelii își găsesc propria identitate prin identitatea colectivă a grupului căruia îi aparțin. După examinarea principalelor

aspecte ale violenței în postcolonie, al doilea capitol se încheie cu abordarea conceptelor și perspectivelor evocate de Achille Mbembe.

Achille Mbembe lansează în 1999 conceptul de guvernare privată indirectă pentru a descrie o nouă realitate în anumite părți ale Africii. Guvernarea privată indirectă reprezintă un nou mod inedit de structurare a puterii a unor teritorii care nu se mai încadrează în limitele unui stat. Acest mod inedit de structurare a puterii este marcat de precaritate, violențe difuze, informalitate, taxe și renegocieri brutale între actori. Numele „guvern” se referă la actul de a conduce politic o țară. Noțiunea de „privat” indică înstrăinarea față de serviciul public și munca pe cont propriu. Apoi, „indirect” sugerează un proces care are loc cu modificări și ascunzișuri. Conceptul a apărut într-un context tumultuos (anii 1990 reprezintă un punct de cotitură în istoria postcolonială), „într-un context de mare penurie materială, dezinstituționalizare, violență generalizată și reteritorializare”, și în urma unei serii de întrebări simple privind ordinea socială: „cine este cine?” Cine trebuie protejat, de cine, împotriva a ce, împotriva cui și cu ce preț? Cine este egal cu cine? [...] Cine poate prelua puterea și conduce o țară, în ce împrejurări, cum, pentru cât timp și în ce condiții? Cine are dreptul la produsul ce muncă și pentru ce remunerație? Când se poate înceta să se încline în fața autorității fără a fi pedepsit?²

Toate aceste întrebări sunt relative și diferă în funcție de segmentul în care sunt aplicate. Conceptul intitulat „guvern privat indirect” înseamnă: „un mod inedit de structurare socială care caracterizează acum statele africane”³. Adverbul „acum” arată că noua structură socială este mereu în schimbare. De asemenea, acest mod de guvernare este rezultatul unei renegocieri brutale a relației dintre individ și comunitate, regimuri de violență, de proprietate și ordine de impozitare. În esență, dispariția progresivă a statului se bazează pe ideea că statul în Africa a eșuat ca structură productivă.

Mai mult decât un fenomen care s-a dezvoltat treptat și a trecut neobservat, pentru frații Comaroff guvernarea privată indirectă reprezintă: „o caricatură a liberalizării în care normele de redistribuire asociate cândva cu regimul clientelist s-au fragmentat în fața deplasării suveranității către forme de putere și acumulare mai concentrată, înrădăcinate în controlul brutal al vieții și al morții”⁴. Ne aflăm așadar în prezența unui mod de desfășurare a forței și constrângerii care are propria sa pozitivitate. Relațiile de supunere specifice vremurilor de

² Achille Mbembe, « Du gouvernement privé indirect », *Politique africaine*, No1, Vol. 73, 1999, p. 103.

³ *Ibidem*.

⁴ Jean Comaroff et John L. Comaroff (dir.), *Law and Disorder in the Postcolony*, The University of Chicago Press, Chicago et Londres, 2006, p. 42.

penurie și dereglementare sunt în curs de reconstituire și instituționalizare (acest lucru se observă concret în capitolul V).

Pe scurt, guvernare privată indirectă înseamnă apariția, în unele regiuni, a marilor aparate armate, a organizațiilor oficiale și semi-oficiale specializate în administrarea constrângerii, a structurilor private responsabile de securitate și protecție și a unor noi instituții responsabile de administrarea violenței. Africa avansează în multe direcții și această avansare nu are loc de-a lungul unei orbite închise care nu este nici netedă, nici uniliniară. Original, dar puțin explorat pe cazuri reale, conceptul lui Achille Mbembe cere regândirea anumitor structuri africane existente și poate constitui o grilă de înțelegere pentru apariția lor.

Al treilea capitol intitulat „CRONOLOGIE, FRONTIERE, TERRITORII ȘI... PREȘEDINȚI” este subdivizat în cinci secțiuni: o secțiune dedicată începutului violenței armate și patru secțiuni dedicate studiului președinților prin contextualizare și evaluare. Fiecare secțiune corespunde unei etape distincte din istoria RDC și a fost analizată în consecință, examinând modul în care au evoluat grupurile armate în perioada relevantă. Este incontestabil că singura ideologie dominantă în RDC este cultul președintelui. Deciziile președinților, raportarea acestora la puterea centrală, reprezintă factori esențiali în apariția grupurilor armate, și implicit, în declanșarea, menținerea sau amplificarea violenței armate. Abordarea generală, precum și relațiile cu partenerii au evoluat în funcție de șeful statului. Desigur, povestea începe cu Joseph Kasavubu, primul președinte, urmat de mareșalul Mobutu Sese Seko, care a dominat Zairul timp de 33 de ani. Revoluționarul Laurent Désiré Kabila a pus capăt regimului Mobutu și s-a stabilit la Kinshasa în 1997 datorită mișcării sale insurecționale AFDL (Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo), susținută de țările vecine, Rwanda și Uganda. După asasinarea sa din 16 ianuarie 2001, s-a deschis calea celui care a marcat următorii 18 ani ai RDC: fiului său, Joseph Kabila. Ultima secțiune este dedicată interesantului lider care ghidează din 2019 inima Africii, Félix Antoine Tshisekedi Tshilombo. Laurent-Désiré Kabila a călcat pe urmele lui Mobutu. Joseph Kabila moștenește informalitatea de la tatăl său, iar Tshisekedi a continuat epoca Kabila până la discursul de ruptură din decembrie 2020. Niciun președinte nu a luat-o de la zero, ci a existat în umbra predecesorului său, mai ales la început de mandat. În concluzie, personajul principal, directorul țării și șeful suprem este președintele. Descrierea în profunzime a situației din capitolul III a favorizat o mai bună înțelegere a specificului conflictului, facilitând astfel legătura dintre evenimentele analizate.

Capitolul IV „ROLUL ȚĂRILOR STRĂINE ÎN RDC” analizează și evaluează obiectiv principalii actori internaționali și strategiile acestora, deoarece RDC a fost întotdeauna cea mai internaționalizată țară din Africa. Integrarea țării în dinamica globalizării are repercusiuni

economice, politice și în special de securitate. Globalizarea a început devreme în RDC datorită istoriei sale lungi sub influența occidentală (începând cu Belgia). Cele mai semnificative situații au fost înregistrate și expuse în acest capitol: problema cobaltului, rivalitatea China-Statele Unite și în special relația RDC cu vecinii săi, precum și consecințele celor două războaie sângeroase: Primul Război Congo (1996-1997) și Al Doilea Război din Congo (1998). În RDC, majoritatea intereselor și problemelor gravitează în jurul resurselor sale, acesta fiind un aspect important pentru studiul grupurilor armate. China proclamă un acord câștig-câștig cu RDC, dar acest acord nu s-a dovedit benefic pentru populația congoleză. Odată cu venirea lui Tshisekedi în vârful țării, orientarea spre Vest este foarte clară, vizibilă și în apropierea rebelilor ADF. Rolul țărilor străine, în special a marilor puteri, a fost întotdeauna ambiguu în RD Congo și este esențial să le monitorizăm cu atenție, deoarece acestea exercită o influență semnificativă asupra situației de securitate a țării.

Capitolul V „ROLUL GUVERNULUI PRIVAT INDIRECT ÎN APARIȚIA GRUPURILOR ARMATE” reprezintă elementul central al tezei de doctorat, primul obiectiv principal fiind atins. Conceptul de GPI a fost aplicat în patru studii de caz și am obținut rezultate satisfăcătoare, atât de necesare pentru a explica violența răspândită în provinciile Ituri și Kivu de Nord. Puterea, și în special raportarea la putere sunt elementele au un impact real asupra violenței armate. Pe lângă cele patru studii de caz, au fost analizate și alte cazuri reprezentative din provincii pentru a explica rolul GPI în înlănțuirea vicioasă a grupurilor armate și perpetuarea violenței.

Provinciile Kivu de Nord și Ituri găzduiesc structuri care sunt atât operaționale, cât și disfuncționale, indiferent dacă sunt independente sau interdependente. Apariția acestor grupuri armate este legată și de procesul de recrutare. Între decembrie 2022 și ianuarie 2023, pentru a-și consolida rândurile în teritoriile Walikale, Masisi și Rutshuru, grupul condus de Guidon Shimiray Mwisu a recrutat 305 noi luptători, astfel încât guvernarea NDC-R va continua în teritoriile Walikale, Masisi și Rutshuru⁵.

Într-un mediu dominat de economie informală, marcat de masacre zilnice, violență armată cronică și haos exacerbant, înlănțuirea vicioasă a grupurilor armate a devenit un fenomen recurent. Conflictul congolez este deschis și ascunde multe elemente din trecut, probleme nerezolvate și relații de putere disproporționate, toate acestea fiind amplu ilustrate în capitolul V.

⁵ Lettre datée du 13 juin 2023, adressée au Président du Conseil de sécurité par le Groupe d'experts sur la République démocratique du Congo, le 13 juin 2023, S/2023/431, p. 21.

Primul studiu de caz « Starea de Asediu – securitate națională și promisiuni îndeplinite » începe discuția despre guvernarea privată indirectă cu „ieșirea statului” (*la sortie de l’État*), care reprezintă una dintre principalele caracteristici ale conceptului de guvernare privată indirectă, concretizată în teritoriu prin Starea de Asediu (État de Siège). Pe scurt, Starea de Asediu înseamnă transferul puterii de la guvernul central către sectorul militar⁶. Astfel, separarea celor două provincii de restul țării devine oficială. Felix Tshisekedi face tot posibilul să-și îndeplinească promisiunea de campanie, dar și obiectivele sale pe termen lung. Bilanțul primilor trei ani de mandat nu este unul promițător.⁷ Implementată în 6 mai 2021, aceasta nu numai că nu a avut efectele scontate, ci a diminuat și mai mult încrederea poporului în președinte.⁸

Al doilea studiu de caz ilustrează guvernarea paralelă inedită dezvoltată de către NDC-R, o reprezentare perfectă a noțiunii de GPI. Grupurile armate apar într-un mod diferit și fiecare reprezintă un caz particular, uneori direct dintr-o decizie politică (sau împotriva) sau dintr-o fragmentare a altor grupuri armate, cum este cazul Nduma du Congo-Renové (NDC-R), unul dintre cele mai mari grupuri armate active în estul RDC. Guvernarea NDC-R este atât o reprezentare perfectă a GPI, cât și un bun exemplu de remobilizare armată în urma unei scindări interne. Atrocitățile comise de acest grup au continuat pe măsură ce s-au extins. De asemenea, obiectivele grupului armat, alianțele lor și relațiile lor cu comunitățile locale au fost profund modelate de dinamica socială și economică a zonelor vizate. Autoritatea locală din Walikale a devenit o negociere între rebeli, șefi locali, inspectori agricoli și alți agenți. Pentru a cita doar un exemplu: în cursul alegerilor din 2018, un rebel NDC-R a arestat un ofițer al Comisiei Electorale Naționale Independente (CENI), deoarece nu a fost de acord cu privire la locul în care le-a spus alegătorilor să se înregistreze⁹.

Al treilea studiu de caz arată modalitatea inedită a ADF de stăpânire a informalului. ADF, cel mai violent grup din istoria RDC, reprezintă un grup divers: nu sunt nici islamiști, nici ugandezi, nici măcar teroriști islamiști în adevăratul sens al termenului. ADF constituie o organizație armată și mafiotă care beneficiază de mai multe complicitate locale, naționale și transnaționale într-un context de neputință publică în RDC, dar o organizație care nu are

⁶ Ordonnance no 21/016 du 3 mai 2021 portant mesures d’application de l’État de siège sur une partie du territoire de la République Démocratique du Congo, Cabinet du Président de la République, Kinshasa.

⁷ « L’an 2 de Tshisekedi - Année de l’émancipation ? » – Rapport sondaj iulie 2021;

« L’an 3 de Tshisekedi - La fin de l’embellie ? » - Rapport sondaj martie 2022.

⁸ Andreea Bianca Urs, “National Security and fulfilled promises ? A brief analysis of the State of Siege in the Democratic Republic of Congo”, Studia UBB. Europaea, LXVI, 2, 2021, 55-68.

⁹ Groupe d’étude sur le Congo (GEC), « Pour l’armée, avec l’armée, comme l’armée ? », Rapport du 13 mai 2020, en ligne, URL : <https://s44308.pcdn.co/wp-content/uploads/2022/10/avec-pour-armee.pdf>, consulté le 14 juillet 2022.

capacitatea de a cuceri o țară și de a răsturna un regim și care, pentru a supraviețui, trebuie să recurgă la metode teroriste, crime masive și jafuri efectuate asupra populațiilor vulnerabile și nevinovate. Imaginea lor de fanatici promovată în mass-media este special concepută pentru a distra atenția de la dispariția coltanului și a altor resurse miniere și forestiere.

Acest studiu de caz a evidențiat dominația sectorului informal, analizat prin prisma conceptului de GPI. Forțele Democratice Aliate (ADF) au dezvoltat strategii teroriste care le-au permis să obțină un control semnificativ asupra unei mari părți a economiei locale, exploatănd câștigurile ilicite. Această abordare le-a oferit un avantaj în lupta pentru accesul la resursele naturale și expansiunea teritorială. ADF a lansat atacuri și a răpit fermieri, mulți dintre ei implicați în cultura de cacao. De asemenea, în colaborare cu actori statali și nestatali, rebelii ADF au comis acte izolate de recoltare, furt și comerț de cacao. Masacrele comise de ADF au loc într-o economie marcată de dezordine haotică, unde insecuritatea este norma. Pentru realizarea acestui studiu de caz, a fost folosit Raportul Națiunilor Unite din 10 iunie 2021¹⁰.

Ultimul capitol din istoria actuală a RDC este reprezentat de rebeliunea M23 (Studiu de caz 4 – Revenirea spectaculoasă a rebelilor M23). Revenirea spectaculoasă a rebelilor Mișcării 23 martie (M23) prezintă un exemplu clar de înlănțuire vicioasă a grupurilor armate. Originar dintr-o fostă rebeliune tutsi congoleze susținută cândva de Rwanda și Uganda, M23 a revenit în estul RDC la aproape 10 ani de la dispariția sa oficială. M23 luptă cu FARDC de câteva luni în Rutshuru, Kivu de Nord, lângă granița cu Rwanda. Rebeliunea M23 a reapărut și acum ocupă toate dezbaterile din RDC, mai ales în această perioadă preelectorală, pentru că problema securității a fost și rămâne esența campaniei lui Tshisekedi. Situația actuală de securitate îl obligă pe președintele Tshisekedi să iasă din zona de confort și să-și reînnoiască măsurile, să-și reinventeze calitățile de lider, strateg și negociator. Astfel, în anul 2022 am asistat pentru prima dată la acuzații puternice, la dialog cu grupările rebele pe teren neutru, dar și la critici serioase la adresa armatei naționale. Acuzând Rwanda, președintele validează în mod concret sentimentele poporului congolez față de vecini. Din 2012, rolul mișcării M23 a fost acela de a corecta guvernul. Prin urmare, acest grup vizează direct puterea actuală, de aici urgența președintelui de a eradica rapid această amenințare. Revenirea spectaculoasă a lui M23 poate însemna un atac direct asupra lui Félix Tshisekedi și absența rezultatelor acțiunilor sale. De mai bine de trei ani, gruparea rebelă ADF este în centrul atenției, iar acum M23 ocupă toată

¹⁰ Lettre datée du 10 juin 2021, adressée au Président du Conseil de sécurité par le Groupe d'experts sur la République démocratique du Congo, S/2021/560.

atenția presei și a guvernului, devenind o urgență națională, ignorând dinamica celor 121 alte grupuri armate.

Mișcarea 23 martie a fost complet distrusă în noiembrie 2013, după ce rebelii au preluat orașul Goma. Din punct de vedere istoric, M23 poate fi considerată moștenitoarea rebeliunilor *Rassemblement congolais pour la démocratie* (RCD) și *Congresului Național pentru Apărarea Poporului* (CNDP) de la care a preluat majoritatea revendicărilor, în special întoarcerea refugiaților din Uganda și în Ruanda, integrarea combatanților în armată și recunoașterea gradelor lor. Practic, M23 este purtătorul de cuvânt al refugiaților din Ruanda și Uganda care doresc să se întoarcă și să trăiască în pace în RDC, dar și să recupereze teritoriile pierdute în urma masacrelor, incendiilor și a evacuarilor forțate.¹¹ Potrivit specialiștilor, M23 este mai bine echipat decât majoritatea grupărilor armate cu care Congo luptă în regiune.

În primul rând, geopolitica joacă un rol esențial. Teritoriile în cauză se află la mare distanță de capitală, fiind mult mai aproape de Ruanda și Uganda, frontierele slab definite contribuind serios la întreținerea tranzacțiilor informale. De exemplu, Rutshuru (Nord-Kivu), zona de atac a rebelilor M23, se afla de mult timp sub influența Rwandei, la fel cum în Ituri, legăturile cu Uganda sunt mai strânse decât legăturile cu RDC.¹² Relațiile dintre RDC și Ruanda au fost întotdeauna dificile. Cele două războaie din Congo, în care au fost implicate armatele mai multor țări vecine, au destabilizat profund provinciile Kivu de Nord și Kivu de Sud.¹³ De atunci, RDC a acuzat în mod repetat Ruanda că sprijină grupurile armate care operează pe teritoriul său. Cu toate acestea, sosirea lui Félix Tshisekedi la putere la începutul lui 2019 a început un demers mai blând: RDC și Ruanda au semnat mai multe acorduri de cooperare în ultimele luni, iar RDC a aderat la Comunitatea Africii de Est (EAC) la sfârșitul lunii martie.¹⁴ În momentul declansării crizei diplomatice, relațiile între cei doi lideri de stat, Felix Tshisekedi și Paul Kagame, erau într-o stare excelentă. Mai mult, întoarcerea M23 l-a slăbit pe președintele Tshisekedi pentru că dezvăluie limitele „diplomației prietenești” pe care și-a asumat-o să o ducă cu regimul din Ruanda, în ciuda neîncrederii opiniei publice și a clasei politice congoleze. Simțindu-se „trădat” de Kagame, Tshisekedi s-a justificat declarând că a

¹¹ « M23 en RDC – Tshisekedi, Kagame, Museveni et Kenyatta : dans le secret du sommet de Nairobi », <https://www.jeuneafrique.com/1338367/politique/rdc-m23-dans-le-secret-du-sommet-de-nairobi/>, consultat în 20 mai 2022.

¹² Andreea Bianca Urs, « Comprendre le conflit actuel de l’Ituri », in *Analele Universității din Oradea*, pp. 209-218.

¹³ Andreea Bianca Urs, « Petit requiem pour la démocratie congolaise » *Studia UBB Europaea*, LXV, 2, 2020, pp. 195-217

¹⁴ Stanis Bujakera Tshiamala, « RDC-Rwanda: fin de la lune de miel entre Félix Tshisekedi et Paul Kagame » in *Jeune Afrique*, <https://www.jeuneafrique.com/1350220/politique/rdc-rwanda-fin-de-la-lune-de-miel-entre-felix-tshisekedi-et-paul-kagame/>, consultat în 28 mai 2022.

preferat întotdeauna „să construiască poduri” cu Ruanda prin relații pașnice decât „construirea zidurilor”.¹⁵ Pentru congolezi, raportarea este mai simplă: Ruanda a fost mereu inamicul suprem, principalul vinovat pentru amalgamul de violente.

Revenirea spectaculoasă a rebelilor M23 este un exemplu relevant de guvernare privată indirectă tocmai pentru că scoate la iveală înlănțuirea vicioasă de grupuri armate din estul RDC, acest grup a reapărut cu propriile condiții și revendicări chiar dacă a fost înfrânt în noiembrie 2013. Practic, teritoriul în care activează grupul funcționează după propriile reguli, ceea ce permite (re)apartiția grupurilor armate.

Într-un mediu dominat de economie informală, masacre zilnice și violență armată cronică și haos exacerbant, înlănțuirea vicioasă de grupuri armate este un fenomen recurent. Revenirea spectaculoasă a rebelilor M23 a fost posibilă tocmai din cauza contextului particular din provincia Kivu de Nord. Un nou mod de structurare socială s-a dezvoltat în teritoriile provinciei și funcționează după logica proprie. De aceea fiecare grup, teritoriu are propria dinamică care impune o radiografie atentă. Conceptul de guvernare privată indirectă este un instrument care ne ajută să înțelegem aceasta dinamică particulară și să nu cădem în pericolul generalizării.

În final, revenirea spectaculoasă a rebelilor M23 îl aduce pe Felix Tshisekedi, comandantul suprem al forțelor armate, din nou pe scena principală atât pe plan național cât și pe plan internațional. Când a preluat puterea în 2019, a promis că va pune capăt abuzurilor multiplelor grupuri armate care devastează estul țării. Practic, de îndeplinirea acestei promisiuni depinde re alegerea sa în 2023. Dialogul și negocierile au fost metode noi, binevenite, dar nu putem estima încă efectul acestora asupra dinamicii teritoriale. Nu a reușit să eradicaze pericolul ADF, iar conflictul M23 se suprapune cu acesta, chiar dacă amenințarea ADF a dispărut din mediul public odată cu reapariția M23.

În capitolul V a fost ilustrat noul mod de structurare socială dezvoltat în teritoriile din Kivu de Nord și Ituri care funcționează după propria sa logică. Prin aceste exemple, s-a dovedit că notiunea de GPI este un instrument care ne permite să înțelegem această dinamică particulară și să evităm să cădem în pericolul generalizării. Mai important, analiza cu acest instrument poate produce noi perspective.

Capitolul VI vine cu câteva clarificări și orientări privind gestionarea conflictelor în RDC. În acest capitol, au fost prezentate o nouă grilă și o nouă metodologie pentru studierea

¹⁵ Roger-Claude Liwanga, « RDC-Rwanda : et si la réélection de Tshisekedi dépendait du M23 ? » in *JeuneAfrique*, <https://www.jeuneafrique.com/1354770/politique/rdc-rwanda-et-si-la-reelection-de-tshisekedi-dependait-du-m23/>, consultat în 17 iunie 2022.

grupurilor armate. Grila de înțelegere a grupurilor armate reprezintă un pas înainte în înțelegerea dinamicii violenței ciclice a grupurilor armate (mobilizare-demobilizare-remobilizare). În acest capitol a fost ilustrat faptul că programele DDR au contribuit serios la înlănțuirea vicioasă a grupurilor armate. Grila de înțelegere a grupurilor armate va putea fi folosită de cercetătorii din întreaga lume. În completarea grilei, capitolul VI prezintă indicații despre studierea amănunțită a rebelilor cu scopul de a încuraja studiile micro. Datorită apariției guvernelor private indirecte, lupta pentru supraviețuire este acerbă, găsirea unui loc de muncă sau a sensului vieții într-un context teritorial atât de violent, toate incluse într-un sistem abuziv care permite jefuirea și violența. Teritoriile din Kivu de Nord și Ituri sunt pline de oportunități în favoarea dezvoltării violenței armate. Acest lucru se întâmplă într-un mediu care funcționează după propriile reguli, în care apar guvernele private indirecte.

Un conflict, mai ales dacă este de lungă durată, recurent și persistent, are dublu efect: acela de a perturba echilibrul natural și de a crea o oportunitate de a stabili un nou sistem și un nou mod de structurare socială în zonele afectate, vizibil în prezenta analiză. În cazul RDC, termenul conflict cuprinde de fapt o multitudine de micro-conflicte, care se suprapun constant, fiecare cu propriile nuanțe caracteristice.

În concluzie, dublul obiectiv al tezei de doctorat a fost atins: a fost dovedită utilitatea conceptului de guvernare privată indirectă și a fost construită o nouă grilă de înțelegere a grupurilor armate. Astfel, această teză de doctorat propune noi elemente pentru dezvoltarea studiilor africane: grila de înțelegere a grupurilor armate și o nouă metodologie pentru explicarea unui conflict armat: aplicarea guvernării private indirecte. Conceptul de guvernare privată indirectă este un instrument util pentru înțelegerea unei dinamici foarte specifice iar utilizarea sa poate genera noi perspective și cunoștințe. Modelul aplicat în teză pentru analiza grupurilor M23, ADF, NDC-R, respectiv Starea de Asediu, poate fi utilizat cu ușurință asupra altor grupuri armate pentru a vedea care este nivelul social la care pot ajunge anumite grupuri armate, precum și pentru aprofundarea perspectivelor asupra altor entități armate comparabile. De asemenea, în aceasta lucrare au fost formulate indicii și orientări pentru a încuraja analizele micro, dar și recomandări pentru a explica conflictul în proprii săi termeni, și nu după condițiile pre-existente.

Bibliografie parțială

1. BARTOS, Otomar et WEHR, Paul, *Using conflict theory*, Cambridge University Press, New York, 2002.
2. COLLIER, Paul et HOEFFLER, Anke, « Greed and Grievance in Civil War », en *Oxford Economic Papers*, 56, 2004.
3. COLLIER, Paul et HOEFFLER, Anke, « On Economic Causes of Civil War », en *Oxford Economic Papers*, vol. 50, no. 4, 1998, pp. 563–73.
4. COMAROFF Jean et COMAROFF John (dir.), *Law and Disorder in the Postcolony*, The University of Chicago Press, Chicago et Londres, 2006.
5. COMAROFF Jean et COMAROFF John (dir.), *Theory from the South*, Paradigm Publishers, Boulder, 2011.
6. FREUND, Julien, *Sociologie du conflit*, Presses Universitaires de France, Paris, 1983.
7. HIBOU, Beatrice (dir.), *Privatizing the State*, Columbia University Press, New York, 2004.
8. Lettre datée du 10 juin 2021, adressée au Président du Conseil de sécurité par le Groupe d'experts sur la République démocratique du Congo, S/2021/560.
9. Lettre datée du 13 juin 2023, adressée au Président du Conseil de sécurité par le Groupe d'experts sur la République démocratique du Congo, le 13 juin 2023, S/2023/431.
10. MBEMBE, Achille, « Du gouvernement privé indirect », *Politique africaine*, N°1, Vol. 73, 1999.
11. « M23 en RDC – Tshisekedi, Kagame, Museveni et Kenyatta : dans le secret du sommet de Nairobi », online, URL : <https://www.jeuneafrique.com/1338367/politique/rdc-m23-dans-le-secret-du-sommet-de-nairobi/>, consultat în 20 mai 2022.
12. LIWANGA, Roger-Claude, « RDC-Rwanda : et si la réélection de Tshisekedi dépendait du M23 ? » en *JeuneAfricque*, <https://www.jeuneafrique.com/1354770/politique/rdc-rwanda-et-si-la-reelection-de-tshisekedi-dependait-du-m23/>, consulté le 17 juin 2022.
13. Groupe d'étude sur le Congo (GEC), « Cartographie des groupes armés dans l'Est du Congo. Opportunités manquées, insécurité prolongé et prophéties auto-réalisatrices », en ligne, URL : <https://kivusecurity.nyc3.digitaloceanspaces.com/reports/39/2021%20KST%20rapport%20FR.pdf>, consulté le 30 mars 2021.
14. Groupe d'étude sur le Congo (GEC) « L'an 2 de Tshisekedi - Année de l'émancipation ? », Rapport sondage juillet 2021, online, URL : <https://s44308.pcdn.co/wp->

content/uploads/2022/03/rapport-gec-berci-an-2-de-Tshisekedi-annee-emancipation-pdf.pdf, consultat în 21 august 2022.

15. Groupe d'étude sur le Congo (GEC) « L'an 3 de Tshisekedi - La fin de l'embellie ? », Rapport sondage mars 2022, online, URL : <https://www.congoresearchgroup.org/wp-content/uploads/2022/03/rapport-sondage-gec-ebuteli-berci-an-3-de-Tshisekedi-la-fin-de-l-embellie.pdf>, consultat în 30 aprilie 2022.
16. STEARNS, Jason Stearns, *From CNDP to M23 The evolution of an armed movement in eastern Congo*, Londres, Rift Valley Institute, 2012.
17. STEARNS, Jason, « Repenser la crise au Kivu : mobilisation armée et logique du gouvernement de transition », *Politique africaine*, vol. 129, no. 1, 2013.
18. Stéphanie Perazzone, « Reintegrating Former Fighters in the Congo : Ambitious Objectives, Limited Results », *International Peacekeeping*, 24(2), pp. 254-279.
19. TITECA, Kristof, « A Historical Perspective on State Engagement in Informal Trade on the Uganda-Congo Border », en Renate Bridenthal (ed.) *The hidden history of crime, corruption and states*, Berghan Books, New York, 2013.
20. TITECA, Kristof, « Understanding the Illegal Ivory Trade and Traders: Evidence from Uganda » en *International Affairs*, vol. 94, no. 5, Sept. 2018.
21. URS, Andreea Bianca, « National Security and fulfilled promises ? A brief analysis of the State of Siege in the Democratic Republic of Congo », en *Studia UBB. Europaea*, LXVI, 2, 2021, pp. 55-68.
22. URS, Andreea Bianca, « Comprendre le conflit actuel de l'Ituri », en *Analele Universității din Oradea*, Seria Relații Internaționale și Studii Europene, TOM XIII, 2021, pp. 209-218.
23. URS, Andreea Bianca, « Petit requiem pour la démocratie congolaise » *Studia Europaea*, LXV, n° 2, 2020, pp. 195-217.
24. VLASENROOT, Koen, « Armed Groups and Militias in Eastern DR Congo », en *Lecture Series on African Security*, The Nordic Africa Institute, 2008.
25. VLASENROOT Koen et VERWEIJEN Judith, « Democratic Republic of Congo : The Democratization of Militarized Politics » en Morten BOAS and Kevin C. DUNN (dir.), *Africa's Insurgents : Navigating an Evolving Landscape*, Lynne Rienner, USA, 2017, pp. 99-118.